

В. І. Жовтанецький, Б. Ф. Заблоцький

Політика інвестицій і зайнятості в системі конвергентного розвитку економіки регіону

Розглядаються основи формування політики інвестування і зайнятості з погляду конвергентного (збалансованого) розвитку регіону. Обґрунтовано регіон як рівноправний суб'єкт ринку поряд з державою і підприємствами. Висвітлено значення системи формування інвестиційного фонду регіону в піднесенні рівня його фінансово-економічної самодостатності. Розкрито причини інфляції і безробіття та напрямки покращення політики інвестицій і зайнятості.

Ключові слова: регіон, інвестиції, зайнятість, валовий регіональний продукт, економічна політика, конвергенція.

Формування системи конвергентного розвитку регіону асоціюється зі становленням збалансованих, оптимальних до соціально-економічних потреб пропорцій виробництва і споживання, капіталу, інвестицій і зайнятості, витрат і доходів. Звернення українських дослідників до проблем розвитку регіонів з погляду формування конвергентного механізму руху інвестиційних і трудових, виробничих і споживчих ресурсів не є випадковим. Розбалансованість економіки є першопричиною інфляційних процесів, від яких найбільше потерпає населення регіонів з відносно невисоким економічним розвитком і низькими доходами, а також регіональні бюджети через їх хронічну неплатоспроможність. Вирівнювання рівнів економічного розвитку депресивних регіонів шляхом активізації інвестиційної діяльності і зростання зайнятості – єдино правильний шлях до формування механізму створення конвергентного або збалансованого виробничого простору.

Зазначимо, що проблеми збалансованого, зрівноваженого і, як ми сьогодні називаємо, стабільного чи конвергентного розвитку, турбує учених давно. Її вирішення обґрунтовували А. Маршалл, Р.К. Макконнелл, С. Л. Брю, Д.М. Кейнс та інші класики. Серед українських авторитетів теорії і практики економіки відомі праці академіків І.І. Лукінова, М.І. Долішнього та ін. Проте проблема збалансованого й стабільного розвитку регіонів залишається досі нерозв'язаною.

Метою статті є, по-перше, з'ясувати функціональні засади формування механізму розвитку конвергентного простору загалом і, по-друге, обґрунтувати роль політики інвестування і зайнятості в окремому регіоні для його наближення до пропорцій збалансованого економічного зростання.

Проведення приватизації підприємств із державною формою власності в усіх галузях національної економіки не дало очікуваного високопродуктивного й фінансово самодостатнього розвитку як самих галузей, так і регіонів, в яких вони розміщені. Більшість регіонів залишилися депресивними, а в структурі продукції регіонів домінують напівфабрикатні вироби, на споживчому та інвестиційному ринках – імпортні готові товари. В цей же час українські дослідники стверджують,

що «сталий розвиток регіонів і ефективна міжрегіональна взаємодія є тією основою, на якій формується сталий розвиток держави, зростають ефективність його розвитку і добробуту» [4, с. 25]. Ця теза є справедливою за умови, що економічна система країни розвивається на основі ринкових принципів: економічної свободи виробників і споживачів, пріоритету приватної власності, конкуренції, бюджетного обмеження, передбачуваної політики уряду. Тобто регіон повинен бути рівноправним суб'єктом ринку, мати свою автономну систему формування бюджету, інвестиційного та інноваційного фондів, формувати цільові комплексні програми і плани спрямування до конвергентного розвитку. Нічого цього, звісно, немає через надмірну централізацію насамперед системи формування державних і регіональних бюджетів. Регіони фінансуються не за принципом співпраці з розміщеними в ньому підприємствами, а за залишковим принципом після розподілу доходів у Кабінеті Міністрів України. А це призводить до інвестиційного застою і зростання безробіття, інфляції та зниження ринкових доходів населення регіонів. «Негативні тенденції до спаду обсягів і деформація структури інвестицій, зведення нанівець інноваційної діяльності, – як зазначає академік І. І. Лукінов, – загрожують перетворити нашу країну на економічно і технологічно відсталу» [3, с. 298]. Стає очевидним, що формування конвергентного простору і функціонування в ньому регіонів України потребує, насамперед, швидкого переходу від «вертикальної системи управління» до «горизонтальної системи формування і саморегулювання» своєї діяльності як регіонів, так і розміщених у них підприємств. Тільки саморегулювання регіонів і підприємств, активізація інвестиційно-інноваційної їх діяльності та зростання зайнятості можуть забезпечити перший етап переходу до сталого, збалансованого розвитку. «Очевидними є три чинники, які диктують необхідність постановки завдання переходу регіонів України до сталого розвитку: глибокий розлад механізмів відтворення в країні; посилення міжрегіональної диференціації та інституційний чинник, що потребує розширення і вдосконалення інституційного поля на місцях» [4, с. 27]. Справді, депресивний характер стану регіонів є наслідком вертикальної управлінської системи, яка монополізувала фінансово-бюджетну систему і «зв'язала» інвестиційну ініціативу як підприємствам, так і регіонам.

Розвиток господарських систем будь-якого рівня організації потребує надійних джерел грошових надходжень і стабільних обсягів інвестування основних і допоміжних секторів економіки. Як зазначає академік М. І. Долішній, «процес інвестування слід розглядати як один з основних чинників зростання економіки як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях... формування й реалізації в Україні регіональної політики... активізація інвестиційної діяльності... підвищення соціально-економічних показників як окремих територій, так і держави загалом» [1, с. 221]. За стану збалансованої економічної системи ознаками її конвергентності є стабільно зростаючі обсяги інвестицій, продукту, регіонального і національного доходу при інфляції 0-1,5% в рік. Порівняльні індекси динаміки названих показників України і Львівської області демонструють якраз протилежну ситуацію – високі темпи інфляції на споживчому ринку регіонів України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка інвестицій, продукту і цін в Україні і Львівській області
(у цінах до попереднього року)*

Показники	Україна					Львівська область				
	2006	2007	2008	2009	2011	2006	2007	2008	2009	2011
Інвестиції в основний капітал	1,345	1,504	1,236	0,651	0,992	1,254	1,410	1,303	0,621	1,201
Номінальний обсяг валового регіонального продукту	1,232	1,324	1,315	0,963	1,185	1,249	1,302	1,269	1,011	1,158
Фізичний обсяг валового регіонального продукту	1,073	1,079	1,023	0,852	1,041	1,083	1,058	1,007	0,883	1,023
Споживчі ціни	-	1,128	1,252	1,159	1,094	-	1,104	1,270	1,176	1,105

* Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2011 рік / [уклад. О.Г. Осауленко ; відп. за вип. В.А. Головка]. – К.: Консультант, 2011. – 653 с. – С. 49, 50, 74, 201.

Індекси динаміки інвестицій в Україні і Львівській області, як зрештою в усіх областях України, переконливо засвідчують їх цінове зростання, а не реальне. За роками зміни динаміки практично синхронізовані, що свідчить про абсолютний вплив політики уряду на рух інвестицій в усіх регіонах країни. Інфляційне зростання також простежується у динаміці номінального обсягу валового внутрішнього продукту в Україні і валового регіонального продукту Львівської області та решти регіонів країни. Динаміка фізичного обсягу продукту розрахована на основі цін певного базового року і теж несе на собі інфляційні ознаки. Споживчі ціни розраховані на базі «споживчого кошика» і повністю не відображають рівня інфляції на інших сегментах національного ринку. Фактичний рівень і динаміку інфляції в Україні та її регіонах відображають індекси номінального обсягу валового внутрішнього продукту і валового регіонального продукту. Це свідчить про те, що необхідно кардинально змінювати політику інвестицій і зайнятості від концепції централізації управління до концепції саморегулювання діяльності регіонів і підприємств.

Політика реальних інвестицій – це той напрям економічної політики загалом, який має домінувати як з метою подолання депресивного стану регіонів, так і на утвердження їх фінансово-інвестиційної самодостатності. Подолання інфляційних тенденцій можливе лише на основі зростання обсягів і динаміки впровадження в економіку регіонів реальних, тобто натуральних інвестицій як в основний і оборотний капітал, так і у

професійно-кваліфікаційний склад та рівень підготовки живої праці. Офіційна українська статистика абсолютною більшістю подає вартісні показники стану економіки і відносні при висвітленні динаміки чи структури економічних чи соціальних явищ. Що стосується натуральних показників, то вони мало використовуються. Поняття «реальні інвестиції» застосовують при економічному аналізі у практиці розвинених країн, у тому числі при здійсненні національних рахунків у ООН.

Для оцінки впливу інвестицій на продуктивну й ефективну функції зайнятої праці і капіталу виділяють і чисті валові інвестиції. Що стосується реальних чистих інвестицій, то вони формуються з фонду нагромадження, який, як відомо, є частиною національного доходу поряд з фондом споживання. Реальні чисті інвестиції є засобом розширення виробництва, тобто засобом збільшення нових виробництв і нових робочих місць. Крім чистих інвестицій, формується ще фонд відновлення відпрацьованого основного капіталу за рахунок амортизаційних відрахувань. Разом обидва інвестиційні фонди формують валові інвестиції.

Джерелом валових інвестицій є валова додана вартість створеного регіонального і національного продукту, яку розраховують як суму оплати праці найманих працівників T , податків $П$, амортизаційних відрахувань (фонду відновлення) A та чистого прибутку $ЧП$.

Додану вартість у валовому випуску розраховують як різницю $B - O = T + П + A + ЧП$, де B – валовий випуск продукту, O – проміжне споживання, матеріальні затрати на виробництво продукту. Стає очевидним, що чим вищий обсяг валового випуску і нижчий обсяг у ньому матеріальних витрат, тим вищий обсяг валової доданої вартості і реальних джерел формування валових реальних інвестицій. За даними офіційної статистики, частка проміжного споживання (матеріальних затрат) у валовому випуску 2011 р. в Україні становила 57,03%, у Львівській області у 2010 р. – 55,40%. Відповідно частка валової доданої вартості в Україні – 42,97%, у Львівській області – 44,60%. У валовій доданій вартості оплата праці найманих працівників становила в Україні 37,66%, у Львівській області у 2010 р. заробітна плата до валової доданої вартості продукту регіону становила 53,74%. Показники засвідчують надмірну затратність виробництва продукту і дефіцит інвестиційних ресурсів, джерелом яких є валова додана вартість. Чисті інвестиції формуються з оплати праці виробників, податків або витратної частини бюджетів усіх рівнів і чистого прибутку, фонд відновлення – з амортизаційних відрахувань. Частка чистих інвестицій в національному доході в Україні і регіонах становить не більше 18–19%, амортизаційні відрахування – 8–9% вартості основного капіталу в рік. Це означає, що понад дві третини валової доданої вартості в Україні і регіонах розподіляється на споживання.

Наведені короткі аналітичні порівняння висвітлюють невдалу фінансово-інвестиційну політику органів центральної влади, яка в основному призводить до інфляційних загострень. Тільки переорієнтація на формування і реалізацію політики реальних інвестицій, яка передбачає інвестиційну свободу виробників за підтримки центральної влади, може дати позитивні зрушення у виробництві реального продукту і зниження інфляції. Це випливає із властивостей виробничої функції, аргументами якої є кількість і якість основного капіталу та інвестицій, кількість і якість

зайнятої праці, рівень технологій, час виробництва. Функція стверджує пряму залежність віддачі капіталу і праці від їх кількості і якості, рівня технологій і оберненої залежності від витрат часу виробництва.

Політика пріоритету реальних інвестицій також передбачає дотримання двох принципових вимог:

по-перше, для активізації ділової активності у провідних центрах мезотериторіальних економічних районів, таких як Львів для західних областей України, Одеса для південних областей України, вирівнювання рівнів їх економічного розвитку до рівнів центрально-східних областей необхідно збільшувати їм обсяги інвестицій, насамперед для розвитку переробних виробництв; наприклад, побудова у Львові футбольного стадіону «Арена-Львів» чи аеропорту ім. Данила Галицького для обслуговування футбольного чемпіонату «Євро-2012» сьогодні не те що не приносить доходів, а на їх утримання необхідні великі кошти;

по-друге, необхідно, щоб амортизаційні відрахування були реальним джерелом формування фонду відновлення основного капіталу на підприємствах, що їх відраховують, а не нараховувалися у централізований фонд і витрачалися не за призначенням.

Аналогічна ситуація з інвестиціями у потяги корейської компанії «Хюндай», які різко вплинули на інфляцію на ринку пасажирських залізничних перевезень. Така інвестиційна політика немає нічого спільного з розвитком економіки регіонів, оскільки ґрунтується на політичних пріоритетах.

Політика зайнятості населення – має прямий зв'язок з політикою розподілу національного доходу на вже згадувані фонди нагромадження і споживання. Сутність політики зайнятості щодо політики розподілу національного доходу має базуватися на принципі: споживати можна ту частку доходу, яку створюєш своєю працею. Це означає, що оплата праці має узгоджуватися з її продуктивністю. Темп зростання оплати праці не може перевищувати темпу зростання продуктивності праці, а кількість зайнятих в економіці і оплата їх праці не можуть бути вищими від вартості створюваного ними продукту. Стає очевидним, що зайнятість населення має регулюватися у напрямку зростання частки зайнятих у галузях сфери виробництва реальних товарів і послуг, з одного боку, і зниження частки зайнятих у сфері управління як державного, так і не державного, з другого. Якщо на початку 1990-х років у системі управління в Україні було зайнято біля 400 тис. осіб і вони не забезпечували стабільного розвитку України, то на 2013 р. їх чисельність становить понад 1.2 млн. осіб, а економіка сповзає у ще більшу депресію. Враховуючи депресивний стан економіки України і її регіонів з ознаками високої хронічної інфляції, можна з впевненістю сказати, що політика інвестицій і зайнятості не узгоджується з вимогами законів товаровиробництва і економічної рівноваги. Складається враження, що державні чиновники усіх рівнів управління не те що не звертаються до економічної науки, а й спроб не роблять дослухатися до голосу українських учених. Наука обґрунтовує, а практика підтверджує, що інвестиції є першоосновою рівня зайнятості з врахуванням граничної (продуктивності) віддачі праці. Праця – активна продуктивна сила, віддача якої зростає з віддачею пасивної продуктивної сили – капіталу. Беручи до уваги аргументи виробничої функції, зростання числа зайнятих за умови

незмінності кількості капіталу можливе тільки до рівня, коли додатково зайнята праця створить кількість натурального продукту, що дорівнює її вартості [5, с. 103–107].

Аналогічно можна стверджувати, що збільшення кількості капіталу та інвестицій за незмінної кількості зайнятих теж обмежується граничною капіталовіддачею. Тобто межею зростання капіталу та інвестицій в економіку за постійного числа зайнятих є та додаткова кількість створеного капіталом натурального продукту, яка дорівнює вартості витрат на впровадження і обслуговування додаткового капіталу. Стає очевидним, що зростання зайнятості і капіталу в економіку повинно базуватися на двох фундаментальних засадах:

по-перше, на зростанні продуктивності праці і капіталовіддачі інвестицій за незмінної одиниці часу виробництва, які досягаються впровадженням технологій, що забезпечують зниження або ліквідацію витрат часу праці та роботи технічних засобів і собівартості виробництва одиниці продукції, тобто зниження матеріальних, енергетичних, водних ресурсів і праці;

по-друге, на модернізації, реконструкції діючих підприємств, створенні й розміщенні по території розукрупнених великих комбінатів на супутній і суміжній з їх діяльністю малі та середні підприємства, які повинні бути мобільні до техніко-технологічних новацій;

по-третє, на правовій і нормативній фінансово-економічній базі, яка забезпечує стимули оновлення виробництва, зростання зайнятості, продуктивності праці й ефективності виробництва продукту і не заганяє малі та середні підприємства у тіньову діяльність – неформальну зайнятість, оплату праці зайнятих у «конвертах», приховування доходів від оплати податків тощо.

Ринок праці [2, с. 166-170] досить напружений через необхідну пропозицію праці та безробіття і мізерний попит на працю з боку виробників. За такого стану економічної політики без радикальних ринкових перетворень та активізації інвестиційної діяльності соціальна напруга на ринку праці та інфляція на споживчому ринку будуть тривати й поглиблюватися. Без політики реальних інституційних реформ, спрямованих на структурні трансформації у виробничому секторі економіки і залучення масштабних інвестицій, сподіватися на зростання зайнятості і економіки загалом на засадах конвергентного розвитку практично неможливо. Сталий або збалансований розвиток асоціюється із гармонізацією виробничих і природо-відновлюваних процесів. Потрібно не лише забезпечити виробництво обсягів національного доходу на душу населення до потреб споживання, а й виділення частини національного доходу на оздоровлення природи. А це потребує розуміння цього з боку влади, виробників і великих інвестицій та продуктивної зайнятості для створення потрібних обсягів національного доходу.

Усе це дає підстави зробити висновки, що політика інвестицій і зайнятості, формування доходу і споживання мають представляти єдину концепцію політики розвитку регіонів і країни в цілому. Зниження інвестицій призводить до зниження зайнятості, доходу і споживання, але провокує зростання цін на усіх сегментах регіонального і національного ринків. Долати зростання цін і зниження реальних доходів можна тільки

шляхом інвестування економіки: зростання інвестицій завжди викликає зростання доходів, зайнятості, які своєю чергою будуть визначатися граничною схильністю до споживання. Це означає, що піднесення граничного рівня споживання викликатиме потреби в інвестуванні, зайнятості, створенні додаткового доходу до рівня задоволення сукупного попиту, що відповідатиме верхній самодостатній межі споживання. Це й повинно бути кінцевою метою політики інвестицій і зайнятості як у регіоні, так і в країні загалом.

Список використаних джерел

1. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети : [монографія] / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с.
2. Жовтанецький В. І. Формування ринку праці та пріоритети зниження безробіття в Україні / В. І. Жовтанецький, Б. Ф. Заблоцький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №9(100). – С. 166-170.
3. Лукінов І. І. Економічні трансформації : [монографія] / І. І. Лукінов. – К. : Інститут економіки НАН України, 1997 – 455 с.
4. Маліна О. В. Сталий соціально-економічний розвиток регіону: аналіз підходів та інструментів оцінки / О. В. Маліна, В. М. Осипів // Регіональна економіка. – 2010. – №4. – С. 25-32.
5. Манків Н. Г. Макроэкономика : перев. с англ. / Н. Г. Манків. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 736 с.

Жовтанецький В. І., Заблоцький Б. Ф. Політика інвестицій и занятості в системі конвергентного розвитку економіки регіону.

Рассматриваются основы формирования политики инвестирования и занятости с точки зрения конвергентного (сбалансированного) развития региона. Обоснован регион как равноправный субъект рынка наряду с государством и предприятиями. Освещено значение системы формирования инвестиционного фонда региона в подъеме уровня его финансово-экономической самодостаточности. Раскрыты причины инфляции и безработицы и направления улучшения политики инвестиций и занятости.

Ключевые слова: регион, инвестиции, занятость, валовой региональный продукт, экономическая политика, конвергенция.

Zhovtanetsky V. I., Zablotsky B. F. Investment and Employment Policy in the System of Regional Economy Convergent Development.

The basics of the investment and employment policy formation in terms of convergent (sustainable) development of the region are considered. The region as an equal in rights market entity in addition to the state and enterprises is substantiated. The importance of the system of regional investment fund formation in financial and economic self-sufficiency level of the region increase is outlined. The causes of inflation and unemployment as well as directions of improving the policy of investment and employment are disclosed.

Key words: region, investment, employment, gross regional product, economic policy, convergence.

Надійшло 17.05.2013 р.